

до ресурсу: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analiz-fiskalnoho-efektu-skhem>.

1. *Tverdokhlebov V.* Financial essays / V. Tverdokhlebov. Moscow, 1916. p. 49.

2. *Sokolov A.* Theory of Taxes / A. Sokolov. Moscow, 1928. p.65.

3. Esa Johansson Tax planning by multinational firms: A firm-level evidence from a cross-country database [Electronic resource] / Esa Johansson // OECD Economics Department Working Papers No. 1355. – 2017. – Resource access mode: <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/9ea89b4d-en.pdf?expires=1516561764&id=id&acname=guest&>

checksum = 87A1E0F0D5689DE863EAB1DC69735E8B.

4. Analytical Report: National and Regional Dimensions. Annual Business Climate Assessment in Ukraine: 2016 [Electronic Resource] // USAID Leadership in Economic Governance Program (USAID LEV). – 2017. – Resource access mode: [http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2016\(full_report\).pdf](http://www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2016(full_report).pdf).

5. *Dubrovsky V.* Comparative analysis of the fiscal effect from the use of instruments of tax avoidance / avoidance in Ukraine [Electronic resource] / V. Dubrovsky, V. Cherkashin / Institute of Social and Economic Transformation. – 2017. – Resource access mode: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analiz-fiskalnoho-efektu-skhem>.

УДК 332:63

Матковський П. Є.

ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Велика чисельність досліджень в аграрному секторі економіки породила необхідність більш чіткого визначення категоріального апарату, в тому числі тлумачення сутності аграрного сектора. Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання аграрного сектора економіки та виявлено відсутність чіткого пояснення даного терміну. Обґрунтовуються також відмінності між понят-

тями “аграрний сектор”, “агропромисловий комплекс”, “аграрна сфера”, “сільське господарство”.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сільськогосподарські підприємства, нормативно-правове регулювання, аграрна сфера, агропромисловий комплекс

Matkovskiy P. Y.

CONCEPT AND COMPOSITION ELEMENTS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

A large number of research in the agrarian sector of the economy has created the need for a clearer definition of categorical apparatus, including an interpretation of the essence of the agrarian sector. The normative-legal base of regulation of the agrarian sector of the economy is analyzed, and there is a lack of a clear explanation of this term. The differences between the con-

cept of “agrarian sector” and “agro-industrial complex”, “agrarian sphere”, “agriculture” are also substantiated.

Key words: agrarian sector of economy, agricultural enterprises, normative-legal regulation, agrarian sphere, agro-industrial complex.

Вступ. Сьогодні багато досліджень теоретичного та прикладного характеру здійснюються в аграрному секторі економіки.

Ряд науковців порівнюють між собою, часто ототожнюють аграрний сектор економіки, агропромисловий комплекс, аграрну сферу, сільське господарство, визначаючи спільні та відмінні риси: Архипенко І., Гончарук Н., Сарай І., Ульяненко Ю., Курило В. та ін.

Ми вважаємо, що сектор економіки, частка якого сягає понад 10 % ВВП країни повинен мати більш чітке й усталене визначення на законодавчому рівні.

Постановка завдання. Оскільки часто вживаються в науковій літературі терміни близькі за значенням (аграрний сектор економіки, агропромисловий комплекс, аграрна сфера, сільське господарство), вважаємо за доцільне – конкретизувати термін аграрний сектор економіки з приналежними до нього складовими і визначити відмінності від інших понять.

Термін “аграрний сектор економіки” можна досліджувати з різних боків:

– з появи такої назви історично (хронологічного);

– з аналізу походження кожного слова зокрема (етимологічного).

Результати. Практично ніде в нормативно-правових та законодавчих актах не зустрічається термін “аграрний сектор економіки”, тим паче – його обґрунтування, визначення, складові елементи.

Серед рідкісних згадок – розпорядження Кабінету міністрів України від 17.10.2013 № 806-р. із назвою “Про схвалення стратегії розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 р.”, однак, в данному документі не йдеться про чіткий перелік складових вищезгаданого терміну [1].

В Законі України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.” йдеться про те, що до аграрного сектору належить “сільське та рибне господарство, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів” при цьому до данного сектору не включається аграрна наука і освіта, соціальна сфера села, їх матеріально технічне та фінансове забезпечення [2].

Становлення терміну аграрний сектор економіки здійснювалося в рамках АПК та відбулося в кілька етапів.

Наприкінці 80-х – початку 90-х років двадцятого століття народне господарство країни умовно було поділено на “комплекси”: будівельний, агропромисловий, паливно-енергетичний, промисловий, транспортний, оборонний, соціальний. В. І. Курило зазначає, що такий підхід залишився у спадок незалежній Україні, мав місце на початку її становлення й трапляється досить часто і нині [3, с. 87]. Серед наукових джерел того часу було чимало визначень АПК.

Спочатку панувала думка про те, що агропромисловий комплекс включає: власне сільське господарство; галузі промисловості, які переробляють сільськогосподарську сировину для отримання продовольства, шкіри, текстилю, тютюну; підприємства оптової і роздрібно-продовольчої торгівлі, громадське харчування [4; 5]. У вітчизняній економічній літературі найбільше часто структура агропромислового комплексу розглядається як сукупність чотирьох сфер [6-9], хоча деякі автори виділяють в агропромисловому комплексі лише три сфери [10].

У загальнодоступному Інтернет виданні вікіпедії зустрічаємо: “В АПК входять три великі сфери галузей.

Перша сфера АПК – тракторне і сільськогосподарське машинобудування; машинобуду-

вання для харчової промисловості; агрохімія (виробництво мінеральних добрив і мікробіологічна промисловість); комбікормова промисловість; система матеріально-технічного обслуговування сільського господарства; меліоративне і сільське будівництво.

Друга сфера – рослинництво, тваринництво, рибальство.

Третя сфера АПК – харчова промисловість; холодильне, складське, спеціалізоване транспортне господарство; торговельні й інші підприємства й організації, що займаються доведенням кінцевого продукту до споживача, включаючи оптові ринки, роздрібну торгівлю і суспільне харчування. До кожної сфери варто також віднести відповідні галузі науки і підготовку кадрів” [11].

Можна бачити також і надзвичайно спрощене тлумачення, при якому сільське господарство ототожнюється з агропромисловим комплексом [12, с. 315]; деякі автори визначають агропромисловий комплекс України як сектор економіки [13, с. 7].

Усталеним є те, що сільське господарство включає дві галузі: рослинництво і тваринництво.

На законодавчому рівні в Україні відсутнє визначення АПК. Разом із тим у 1997-2000 роках міністерство, яке забезпечувало проведення в життя державної політики у сфері сільського господарства, садівництва, виноградарства, харчової, переробної та виноробної промисловості, називалося Міністерство агропромислового комплексу України (Мінагропром України).

Сьогодні міністерство має назву Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) [14].

Щодо структури впливу діючого Мінагрополітики то вона є наступною:

Діяльність міністерства спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінагрополітики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, державної політики в галузях рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних живих ресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, ветеринарної медицини, безпеки харчових продуктів,

у сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, земельних відносин та топографо-геодезичної і картографічної діяльності, лісового та мисливського господарства, нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі [15].

Оскільки Міністерство аграрної політики та продовольства України, з вище перелічених повноважень, до промисловості не має відношення, тобто не включає першу сферу АПК – тракторне і сільськогосподарське машинобудування; машинобудування для харчової промисловості; агрохімію (виробництво мінеральних добрив і мікробіологічну промисловість); комбікормову промисловість; систему матеріально-технічного обслуговування сільського господарства; меліоративне і сільське будівництво, то до нього більш близьким є визначення аграрного сектора економіки аніж АПК.

Систематизуючи аналіз різних авторів, можна стверджувати, що за словами М.Н. Малиша: “Аграрний сектор економіки являє собою сукупність галузей народного господарства, пов’язаних з розвитком сільського господарства, обслуговуванням його виробництва і доведенням сільськогосподарської продукції до споживача” [16, с. 12]. Н. Т. Гончарук визначає аграрний сектор економіки як сукупність взаємопов’язаних галузей сільського господарства і функціонально пов’язаних обслуговуючих формувань, які задовольняють потребу в продуктах харчування і сировини для переробної промисловості” [17, с. 21-22]. На нашу думку, тут важливо конкретизувати перелік напрямів функціонально-пов’язаних обслуговуючих формувань, які задовольняють потребу в продуктах харчування і сировини для переробної промисловості. Для прикладу, це можна конкретизувати так, як у визначенні терміну АПК – склад третьої сфери. Якщо такої конкретизації немає, то з визначення Н. Гончарук та М. Н. Малиша випливає, що виготовлення засобів виробництва теж функціонально-пов’язане з сільським господарством та обслуговуванням його виробництва, однак такі підприємства, як бачимо, за визначеннями більшості інших авторів, не належать до аграрного сектора економіки. Тому дуже доречною у визначеннях постає конкретизація. На думку І. Г. Сурай “Аграрний сектор економіки охоплює всі підприємства України незалежно від форми власності і організаційно-правової форми, що виробляють

сільськогосподарську продукцію й продукти її первинної переробки, та пов’язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації (установи), що здійснюють розробку та реалізацію державної аграрної політики” [18]. Тут вважаємо за доцільне не включати суб’єктів, які здійснюють реалізацію державної аграрної політики, наприклад установи та організації аграрної науки і освіти, соціальної сфери села, про що йдеться в Законі України “Про основні засади аграрної політики до 2015 р.”

З огляду на вищесказане, до аграрного сектора економіки слід включити другу та третю сферу АПК, із наступною системою складових:

- сільське господарство, де, в рамках базисних галузей рослинництва і тваринництва, виробляються різноманітні види сільськогосподарської сировини для переробки (зернові, технічні культури, багато видів тваринницької продукції), кінцева продовольча продукція для споживання у свіжому вигляді (картопля, овочі, плоди, ягоди, виноград, яйця, молоко тощо), а також кормовиробництво для вирощування тваринницької продукції;

- переробна промисловість, у системі харчової, легкої, борошномельно- круп’яної і комбікормової галузей, підприємства якої виробляють харчові продукти, включаючи напої та тютюн, вироби зі шкіри, текстилю та волокна тощо;

- аграрний ринок, у системі відповідної оптової та роздрібною торгівлі, громадського харчування, з урахуванням адекватної зовнішньоекономічної діяльності та міжрегіональної торгівлі, призначенням яких є реалізація сільськогосподарської продукції споживачам, включаючи домашні господарства, різноманітних видів кінцевої продукції; – інформаційно-технологічна інфраструктура як система підгалузей і підприємств, що здійснює закупівлі сировини і продовольства, фінансові послуги, послуг з маркетингу, транспортування, логістики, зберігання продукції тощо.

Надалі спробуємо дослідити сутність дещо іншим підходом, ґрунтуючись на походженні слів “аграрний” і “сектор”.

Слово “аграрний” латинського походження і в перекладі українською мовою дослівно означає “земельний”. У вітчизняній економічній літературі аграрні відносини розглядаються не як земельні відносини, а ширше – як економічні відносини [19, с. 4]. Проте таке твердження вчених-економістів, на наш по-

гляд, не зовсім точно відображає увесь спектр перекладу з латини слів, які мають корінь “агро”. Сучасне розуміння юристами аграрних правовідносин як правовідносин у сільському господарстві (чи в АПК) має під собою тверду лінгвістичну основу: трапляється такий переклад із латини: “agricola” – селянин, землероб; “agrosultura” – землеробство, рільництво, сільське господарство [20, с. 244].

Слід зазначити, що впродовж усього періоду незалежності України відбувалося становлення аграрного сектору економіки, до складу якого належать саме друга та третя галузі АПК і формується визначення поняття аграрного сектору економіки України. На нашу думку, на сучасному етапі економічного розвитку України з огляду на ті кардинальні зміни, які відбулися в державі, доцільно вживати поняття “аграрний сектор економіки” саме в цьому розумінні.

Таким чином, під узагальненими термінами “аграрна сфера” й “аграрний сектор” слід розуміти сільськогосподарську галузь економіки та інші галузі, які забезпечують виробництво будь-яких засобів виробництва сільськогосподарської продукції, її переробку, зберігання і реалізацію. Проте тут виникає логічне питання про співвідношення понять “сфера” та “сектор”.

Для відповіді на нього звернемося до тлумачних джерел.

Сектор (пізньолат. sector, від лат. seco – розрізаю, розділяю): 1) чітко виражена складова частина, 2) частина народного господарства, яка має певні економічні й соціальні ознаки [20, с. 201]. Перше із наведених тлумачень наводить і сучасна українська енциклопедія [21, с. 62].

Сфера (від грец. – куля): 1) межі дії, поширення будь-чого (напр. сфера впливу), 2) суспільне оточення, середовище, обстановка [21, с. 1306]. Щодо терміна “сфера” читаємо: ще одним видом аграрних відносин є відносини соціального розвитку села. До соціальної сфери села належать об’єкти: сфери житлово-комунального господарства, включаючи благоустрій сільських територій; побутового обслуговування; охорони здоров’я; фізичної культури; народної освіти; культури й мистецтва [22, с. 52].

Висновки. Аграрний сектор економіки України як вужче поняття можна визначити як сектор економіки держави, який охоплює всі суб’єкти господарської діяльності незалежно

від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію і продукти її первинної переробки, та пов’язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, що здійснюють розробку й реалізацію державної аграрної політики.

Аграрну сферу можна визначити як аграрний сектор економіки держави у взаємозв’язку із соціальною інфраструктурою сільської місцевості.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80> (дата звернення 20.08.2018 р.)
2. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 1, ст. 17). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2982-15> (дата звернення 20.08.2018 р.)
3. Курило В. І. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій / В. І. Курило. – Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 87-92.
4. Азикова С. Г. Формирование и развитие регионального продовольственного рынка / С. Г. Азикова, А.А. Баранов. – Нальчик : КБГСХА. – 2005. – 112 с.
5. Азикова С. Г. Закономерности функционирования и развития корпоративных экономических структур / С. Г. Азикова, В. П. Савранский. – Нальчик : КБГСХА. – 2002. – 61 с.
6. Березівський П. С. Організація виробництва в аграрних формуваннях : навч. посіб. / П. С. Березівський, Н. І. Михалюк ; [за ред. П. С. Березівського]. – Львів : Українські технології, 2001. – 514 с.
7. Дорогунцов С. І. Розміщення продуктивних сил України : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
8. Дусановський С. Л. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах / С. Л. Дусановський, Є. М. Білан. – Тернопіль : Збруч, 2003. – 182 с.
9. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу : підручник / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ, 2001. – 382 с.
10. Мочерний С.В. Основи економічних знань : підруч. / С.В. Мочерний. – Вид. 2-е, уточ. – К. : Академія. – 2002. – 312 с.
11. Агропромисловий комплекс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Агропромисловий_комплекс (дата звернення 26.08.2018 р.)
12. Адміністративне право України [підруч. для юрид. вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущий, В. М. Гарашук та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2001. – 528 с.
13. Володін С.А. Інноваційний розвиток аграрної науки: моногр. / С.А. Володін. – К.: МАУП, 2006. – 400 с.
14. Міністерство аграрної політики та продовольства України URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_аграрної_політики_та_продовольства_України (дата звернення 29.08.2018 р.)

15. Структура Міністерства аграрної політики України. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство аграрної політики та продовольства України](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_аграрної_політики_та_продовольства_України) #Структура (дата звернення 28.08.2018 р.).

16. Аграрная экономика : учебник / под ред. М. Н. Малыша ; 2-е изд., перераб. и доп. – Спб. : Лань, 2002. – 688 с.

17. Гончарук Н.Т. Кадри аграрного сектора економіки України: формування і розвиток / Гончарук Н. Т., Сergyogin S. M. – Д.: ДРІДУ УАДУ, 2003. – 166 с.

18. Сурай І. Поняття державного управління аграрним сектором економіки України // Зб. наук. пр. НАДУ / За заг. ред. В. І. Лугового. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – Вип. 2. – С. 259-270.

19. Майовець Є. І. Теорія аграрних відносин: навч. посіб. / Є. І. Майовець. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 276 с.

20. Гриценко С. П. Латинська мова й основи римського права: навч. посіб. / С. П. Ериченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.

21. Современная украинская энциклопедия. Т. 13. – Харьков: Книжный клуб “Клуб семейного досуга”, 2005. – 1294 с.

22. Аграрне право України: підруч. / [В. М. Єрмоленко, О. В. Еафурова, М. В. Еребенюк та ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К: Інтерком Інтер, 2010. – 608 с.

1. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2013. 806-p. Approval of the Strategy for the Development of the Agrarian Sector of the Economy for the period up to 2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>. Accessed 08. Aug. 2018

2. The Law of Ukraine “On the Basic Principles of the State Agrarian Policy for the Period until 2015” (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (BPD), 2006, No. 1, p. 17). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>. Accessed 09. Aug. 2018

3. Kuril V. I. On the content and correlation of some agrarian definitions / Economy of agroindustrial complex. – 2014. – No. 2. – P. 87-92.

4. Azikova S. G. Formation and development of the regional food market / S. G. Azikov, A. A. Baranov – Nalchik: KBGSHA. – 2005. – 112 p.

5. Azikova S. G. The regularities of the functioning and development of corporate economic structures / S. G. Azikova, V. P. Savransky. – Nalchik: KBGSHA. – 2002. – 61 p.

6. Berezivsky P. S. Organization of production in agrarian formations: teaching. manual / P. S. Berezivsky, N. I. Mihalyuk; [ed. P. S. Berezivsky]. – Lviv: Ukrainian Technologies, 2001. – 514 pp.

7. Doroguntsov SI Placement of productive forces of Ukraine: teaching method. manual for self learn dists / SI Doroguntsov, Y. I. Piturenko, Y. B. Oliynyk. – K.: KNEU, 2000. – 364 p.

8. Dusanovsky S. L. Economic fundamentals of agro-industrial complex development in market conditions / S. L. Dusanovsky, Y. M. Bilan – Ternopil: Zbruch, 2003. – 182 p.

9. Khorunzhy M. Y. Organization of agro-industrial complex: a textbook / M. I. Khorunzhy. K.: KNEU, 2001. – 382 p.

10. Mocheryn S. V. Fundamentals of Economic Knowledge: Underlying. / S.V. Mocharyn Kind. 2nd, fix. – K.: Academy. – 2002 – 312 p.

11. Agro-industrial complex. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Agriculture>. Accessed 08. Aug. 2018

12. Administrative Law of Ukraine [under the. for the lawyer. universities and fac. / Y. P. Bityak, V. V. Bogutsky, V.M. Garashchuk and others.]; Y. P. Bitches – X.: Right, 2001. – 528 p.

13. Volodin S. A. Innovative development of agrarian science: monogr. / S. A. Volodymyr – K.: MAUP, 2006. – 400 p.

14. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Agrarian_Policy_and_Food_of_Ukraine). Accessed 07. Aug. 2018

15. Structure of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Agrarian_Policy_and_Food_of_Ukraine) # Structure. Accessed 08. Aug. 2018

16. Agrarian Economics: Textbook / ed. N. N. Malysch; 2 ed. – St. Petersburg : Lan, 2002. – 688 p.

17. Goncharuk N.T. Cadres of the Agrarian Sector of Ukraine’s Economy: Formation and Development / Goncharuk N.T., Seryogin SM – D.: DRID UAD, 2003. – 166 p.

18. Surai I. The Concept of Public Administration in the Agrarian Sector of the Ukrainian Economy // Sb. sciences pr. NAPA / за заг. Ed. VI Meadow – K.: View at NAPA, 2003. – Vip. 2. – p. 259-270.

19. Mayovets E. I. The theory of agrarian relations: the teacher. manual / Y. Y. Mayevitch – K.: Center for Educational Literature, 2005. – 276 p.

20. Gritsenko S. P. Latin and the basics of Roman law: teach. manual / SP Ericenko – K.: Center for Educational Literature, 2005. – 336 p.

21. Modern Ukrainian Encyclopedia. T. 13. – Kharkov: Book Club “Club of Family Leisure”, 2005 – 1294 p.

22. Agrarian Law of Ukraine: under the leadership. / [V. M. Yermolenko, O. V. Eafurova, MV Erebenyuk et al.]; per community Ed. VM Yermolenko – Intercom Inter, 2010. – 608 p.